

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.115
у Національній академії внутрішніх справ

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ**

Жорнокуя Юрія Михайловича

на дисертацію Люльчук Наталії Михайлівни

**«Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 – Право**

Актуальність теми дослідження. Питання надання правничої допомоги є досить актуальним у наш час. Однією із гарантій здійснення конституційних прав отримання юридичної підтримки у відповідному питанні є укладення договору про надання правничої допомоги. Закріплення у ст. 59 Конституції України права на професійну правничу допомогу є складовою частиною укріплення засадничих ідей Конституції України, зокрема, в частині верховенства права.

Правнича допомога може надаватися у різних сферах права. Однак вагому роль у цьому питанні відіграє сфера цивільних правовідносин та судочинство як одна із основних сфер діяльності правника. У цьому контексті питання надання правничої допомоги буде в подальшому укріплювати загальні положення засадничих принципів судочинства, зокрема, в частині принципу справедливості та доступу до правосуддя. Особлива значущість права на правничу допомогу виявляється в тому, що воно виступає своєрідним правовим посередником, без якого буває доволі складно повноцінно здійснити гарантовані Основним законом права, оскільки процесуальне законодавство України має формалізований характер.

Внесення до Конституції України змін, які закріплюють євроатлантичний вектор геополітичних спрямувань нашої держави, гарантування кожній особі права на професійну правничу допомогу, а також вивчення питань договору як

форми закріплення прав та обов'язків відповідних відносин зумовлює актуальність проблематики цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги, в тому числі у контексті аналізу відповідного європейського досвіду.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертанткою, переважною більшістю, є обґрунтованими і переконливими. При їх доведенні авторка використала значну кількість джерел вітчизняного та зарубіжного законодавства. Н. М. Люльчук вдало оперує вмінням критично оцінювати наукові позиції з тих чи інших питань, які досліджуються у роботі. Порівнюючи різні точки зору науковців, авторка в багатьох випадках формулює власну позицію та є толерантною у дискусії з іншими фахівцями. З огляду на це з позитивного боку слід звернути увагу на чисельність використаних джерел (305 найменувань), досліджених нею при обґрунтуванні зроблених в дисертації висновків. Варто окремо відзначити, що дуже велику увагу приділено аналізу зарубіжного досвіду врегулювання відповідних договірних правовідносин.

Структура дисертації відповідає поставленим завданням та має внутрішній логічний зв'язок між етапами дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 273 сторінки, з них основного тексту – 216 сторінок.

У дисертації матеріал викладено юридично грамотно та логічно.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають діалектичний, теоретико-прикладний, метод індукції та дедукції, аналізу та синтезу. Використання зазначених методів дозволило автору розробити нові концептуальні підходи щодо розв'язання теоретичних та практичних проблем договірних правовідносин у сфері надання правничої допомоги, а також сформулювати відповідні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягають у тому, що робота є одним із перших у науці цивільного права комплексним дослідженням договору про надання правничої допомоги. При цьому обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження достатньою мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертантки.

За результатами виконаного здобувачкою дослідження на захист нею виносяться ряд науково-теоретичних положень, що згруповані у три категорії: положення, що виносяться на захист вперше; положення, що спрямовані на удосконалення вже наявних у науці тез та висновків; положення, за допомогою яких розвиваються наявні у науці обґрунтування, твердження і тези.

У положеннях, що виносяться на захист вперше, зокрема, доведена доцільність уніфікації (незалежно від специфіки правового статусу професійного правника, який виступає стороною договору про надання правничої допомоги) підстав для надання правничої допомоги, а також форми договору про надання правничої допомоги, порядку його укладання, зміни та припинення (розірвання), й поширення відповідних норм не лише на адвокатську діяльність, але й на всю сферу надання правничих послуг (с. 21 роботи).

Також авторкою виокремлено критерії оцінювання якості правничої допомоги, як-от: доступ до правничих послуг (планування надання послуг, надання доступної інформації про послуги, безоплатність правничих послуг, заборона на дискримінацію у наданні послуг); обсяг послуг, в тому числі можливість спрямування до інших послугонадавачів, якщо цього вимагають інтереси клієнта; управління діяльністю з надання правничої допомоги (належні процедури фінансового і кадрового менеджменту у юридичних особах, що надають правничу допомогу); задоволення потреб і запитів клієнтів (надання інформації клієнтам, конфіденційність і захист персональних даних

клієнта, гарантії якості правничої допомоги у випадках, коли для надання окремих правничих послуг залучаються треті особи); система покращення якості правничої допомоги (розробка і впровадження служби прийому скарг та відгуків клієнтів, постійне вдосконалення систем управління якістю тощо) (с. 21, 80–83, 212, 216 та ін. роботи).

Поряд з положеннями, що вперше виносяться на захист, новизною характеризуються також положення, в яких здобувачка пропонує удосконалити чи розвинути певні твердження, тези, пропозиції чи висновки, що були сформульовані у науці раніше.

Зокрема, пропонується розуміння правничих послуг як надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в суді, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації тощо (с. 22, 54, 82–86, 224 дисертації).

Дисертантом удосконалено наукове уявлення про історичні етапи становлення інституту правничої допомоги, а також їх співвідношення із стадіями розвитку цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги в Україні. Встановлено, що історичні етапи становлення інституту правничої допомоги відповідають стадіям позадоговірного і договірного регулювання надання правничої допомоги (с. 22, 42–54, 82, 223 дисертації).

Дістали подальший розвиток: розуміння правничої допомоги як надання правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення; наукове судження про те, що договір про надання правничої допомоги хоча і не є публічним, але, водночас, може містити елементи публічної оферти; наукові підходи до оцінки страхування професійної відповідальності правників, зокрема адвокатів, як засобу належної реалізації зобов'язань за договором про надання правничої допомоги; науковий висновок

про те, що множинність суб'єктів у договорі про надання правничої допомоги допускається за умови, що їх інтереси не є взаємно виключними (с. 22–23 роботи).

Слід звернути увагу і на цілу низку пропозицій, які розроблені дисертанткою з метою удосконалення норм цивільного процесуального законодавства України. Зокрема пропонується викласти у новій редакції статті 26, 27 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» та доповнити главу 63 Цивільного кодексу України параграфом 2 «Надання правничої допомоги».

Отже, виклад основного змісту дисертації Н. М. Люльчук свідчить про те, що в ній містяться важливі висновки, які стосуються правового регулювання інституту договірної права, а також науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на оптимізацію цивільного законодавства України.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (затверджений наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), а також відповідає Основним напрямкам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2012–2017 рр. та Плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт НАВС на 2017 рік.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам та профілю спеціальності 081 – Право.

Висновки дисертантки як результат здійсненого дослідження є цілком обґрунтованими. Рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані при розробці змін та доповнень цивільного законодавства України, під час розгляду і вирішення цивільних справ, при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право та процес» та «Актуальні проблеми договірної права», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту

дисертаційного дослідження. Дисертанткою стисло окреслені основні результати дослідження та зазначені положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а також пунктом 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції достатньо повно знайшли відображення у 11 наукових працях, у тому числі 5 статей – у наукових фахових для юридичних наук виданнях України, 1 стаття – у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 5 тез наукових доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Аналіз опублікованих здобувачем наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях (с. 6–7 роботи) дозволяє дійти висновку про належну повноту викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту тексту дисертації Н. М. Люльчук «Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України» дозволяє стверджувати про відсутність порушень академічної доброчесності. Так, вказана робота містить посилання на згадані авторкою у тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну й достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики досліджень.

Отже, у рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів

авторський характер дисертаційного дослідження.

Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій і рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне сприйняття їх авторкою, що спонукає до дискусії з їх приводу, а саме:

1. На с. 22 дисертації авторка безапеляційно стверджує, що *договір про надання правничої допомоги є єдиною підставою* для надання правничої допомоги. Наведена категоричність не отримала достатнього наукового обґрунтування в межах рецензованого дисертаційного дослідження. Крім того, в ряді випадків звертається увага на те, що:

а) такі *договори ... становлять лише частину загальної кількості договорів* про надання правничої допомоги (с. 87, 88 роботи);

б) надання правничої допомоги може бути як прямою (у формі судового представництва), так і опосередкованою (у вигляді консультування, складання процесуальних і інших документів) участю правника у вирішенні юридичного конфлікту за участю клієнта (с. 101 роботи). І, відповідно, мова про виключність договору про надання правничої допомоги як єдиної підстави для надання правничої допомоги вже не йде.

Отже, під час публічного захисту дисертантці необхідно навести додаткові аргументи на користь твердження про виключність договору про надання правничої допомоги як підстави її надання.

2. На наш погляд, потребує додаткового висвітлення питання надання безоплатної вторинної правової допомоги, враховуючи специфіку суб'єкту, що може отримати таку допомогу та наявність цілої низки нормативно-правових актів, що регламентують можливість її отримання, зокрема: Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» тощо.

3. В одному з положень наукової новизни авторка зазначає, що нею удосконалено наукове уявлення про історичні етапи становлення інституту правничої допомоги, а також їх співвідношення із стадіями розвитку цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги в Україні. Стверджується, що історичні етапи становлення інституту правничої допомоги відповідають стадіям позадоговірного і договірного регулювання надання правничої допомоги (с. 22 роботи). Водночас, не уточнено про які саме історичні етапи становлення інституту правничої допомоги йде мова, а також із якою конкретно стадією розвитку цивільно-правового регулювання надання правничої допомоги в Україні співвідноситься кожний етап.

4. Підтримуючи позицію про виокремлення п'яти історичних етапів становлення інституту правничої допомоги (с. 82, 233 дисертації) виникає питання про доцільність їх виділення, оскільки:

а) виділяючи, наприклад, давньоруський період історії України авторка, тим не менше, зазначає, що вперше про судове представництво як самостійний правовий інститут згадується у Псковській та Новгородській судних грамотах XV ст. (с. 44 роботи), у зв'язку з чим актуальною залишається доцільність виділення такого етапу;

б) дисертантка, вказуючи на існування кожного з історичних етапів становлення інституту правничої допомоги, не робить жодних проміжних висновків щодо сутнісних досягнень у правовій сфері, які спонукали до розвитку інституту правничої допомоги в цілому (с. 42–54 дисертації);

Отже, підсумовуючи аналіз матеріалу, викладеного у підрозділі 1.2 (с. 42–57 дисертації), слід зауважити, що додаткового пояснення потребує результат, якого досягла дисертантка під час з'ясування питань еволюції правового регулювання інституту правничої допомоги.

5. У висновках до першого розділу та загальних висновках за дисертацією авторка звертає увагу на те, що у законодавстві країн ЄС у правовідносинах з надання правничої допомоги більше правових гарантій надається клієнту, зокрема закріплюється право клієнта в будь-який час після укладання договору

відмовитися від його виконання. Водночас, на правника покладаються додаткові обов'язки щодо дотримання таємниці, норм професійної етики тощо, також встановлюється відповідальність правника за невиконання або неналежне виконання зобов'язань (с. 83, 224–225 дисертації). Вбачається, що зазначений висновок дисертантки мав би кореспондуватися з висновком авторки про те, які з елементів правового інституту надання правової допомоги у країнах ЄС доцільно було б запозичити для регулювання інституту надання правової допомоги в Україні.

6. За підсумками аналізу сутності та умов досліджуваного договору дисертантка доходить висновку про те, що договір про надання правничої допомоги хоча і не є публічним, але, водночас, може містити елементи публічної оферти (с. 167, 225 дисертації). На наш погляд, таке твердження потребує додаткового уточнення у наступному контексті: які саме елементи публічної оферти може містити договір про надання правничої допомоги та як наявність цих елементів впливає на обов'язковість укладення відповідного договору зі сторони правника.

Разом з тим, вищевикладені зауваження свідчать про науковий інтерес і підставу для дискусії, що підвищує якість дослідження та позитивно впливає на високий науково-теоретичний рівень роботи. Дисертація, підготовлена Н. М. Люльчук, є самостійною кваліфікаційною науковою працею, виконана здобувачкою особисто, містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених нею досліджень, що мають істотне значення для розвитку науки цивільного права і дістали втілення у відповідних наукових публікаціях, свідчать про особистий внесок здобувачки в науку та характеризуються єдністю змісту.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Люльчук Наталії Михайлівни «Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України» за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є

самостійною завершеною науковою роботою, що містить встотні положення для розвитку науки цивільного права. Робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, в цілому є належним чином аргументованими, достовірними і новітніми. Дослідження має і практичну спрямованість, оскільки містить низку конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства.

Дисертація «Договір про надання правничої допомоги в цивільному праві України» є комплексним дослідженням за відповідним науковим напрямком і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), в тому числі вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її авторка – **Люльчук Наталія Михайлівна** на основі публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ**

Юрій ЖОРНОКУЙ

